

ПОЛЯКОВ Р. Б.

PhD in Law, молодший науковий
співробітник
(Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук
України)

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.81>

БАНКРУТСТВО ЯК ПРАВОВИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Стаття присвячена банкрутству як правовому та економічному феномену.

В Україні банкрутство сприймається як правовий механізм, що складається із процедур, які застосовуються до боржника з метою його майнової діагностики та подальшого фінансового оздоровлення або ліквідації. Водночас такий правовий механізм безспірно має економічну складову.

Метою статті є виявлення сутності науки банкрутства, встановлення її галузевої приналежності, формулювання поняття та пропозицій щодо подальшого ефективного розвитку науки банкрутства.

Автор визначив, що зв'язок юридичних та економічних відносин у процедурі банкрутства чітко простежується в діяльності арбітражного керуючого. Це стосується вимог до його посади, прав та обов'язків тощо.

У статті звертається увага на те, що господарський суд під час розгляду справи про банкрутство з метою встановлення наявності або відсутності неплатоспроможності та ознак банкрутства у боржника вивчає документи про його фінансовий і майновий стан, які за своєю суттю мають економічний характер.

Аргументується, що правовідносини банкрутства виникають унаслідок відкриття справи про банкрутство, але «підґрунтям» цих відносин є економічні відносини. За результатами вивчення економічних показників робиться висновок про наявність у боржника неплатоспроможності, її загрози або неоплатності.

Визначається, що за рахунок економічних відносин виникають, змінюються та припиняються правовідносини банкрутства. Відносини банкрутства – це сплав не тільки матеріальних і процесуальних, а й економічних відносин.

У статті наголошується, що у відносинах банкрутства правовідносини та економічні відносини взаємодіють, переплітаються та обумовлюють взаємне виникнення. Якщо порівняти відносини банкрутства з автомобілем, то правовідносини банкрутства можна назвати його корпусом, а економічні відносини – двигуном.

Усупереч існуючій в українському науковому просторі думці, аргументується, що світова наукова спільнота вбачає в банкрутстві скоріше економічний, ніж правовий феномен. І, як наслідок, політика журналів, які індексуються у Scopus, надає перевагу публікаціям статей, у яких банкрутство домінує як економічний феномен.

Доводиться, що науковий напрям банкрутства не має бути розмежований на дві самостійні науки. Наука банкрутства є особливою, неподільною науковою конструкцією, яка складається із двох споріднених наук: права та економіки, тому повинна розвиватися і досліджуватися комплексно як єдине ціле.

Автор сформулював визначення науки банкрутства як комплексної юридично-економічної науки, яка досліджує матеріально-правові та процедурні аспекти, а також економічні засоби й методи максимально можливого погашення неплатоспроможним боржником вимог кредиторів.

За результатами дослідження пропонується змінити паспорти спеціальностей щодо банкрутства та встановити нову наукову комплексну спеціальність – «Банкрутство: неплатоспроможність, реструктуризація, санація, ліквідація».

Ключові слова: банкрутство, право, економіка, наука, відносини, боржник, суд, арбітражний керуючий, державний орган із питань банкрутства.

Poliakov R.B. Bankruptcy as a Legal and Economic Phenomenon

The article is devoted to bankruptcy as a legal and economic phenomenon.

In Ukraine, bankruptcy is perceived as a legal mechanism consisting of procedures applied to a debtor for the purpose of his property diagnosis and subsequent financial recovery or liquidation. At the same time, such a legal mechanism undoubtedly has an economic component.

The purpose of the article is to identify the essence of the science of bankruptcy, establish its industry affiliation, formulate the concept and propose proposals for the further effective development of the science of bankruptcy.

The author determines that the connection between legal and economic relations in the bankruptcy procedure is clearly traced in the activities of the arbitration manager. This applies to the requirements for his position, rights and obligations, etc.

The article draws attention to the fact that when considering a bankruptcy case, in order to establish the presence or absence of insolvency and signs of bankruptcy, the commercial court examines documents about the debtor's financial and property status, which are essentially economic in nature.

It is argued that bankruptcy legal relations arise as a result of the commencement of a bankruptcy case. But the "foundation" for these relationships is provided by economic relations. As a result of economic indicators, a conclusion is made about the existence of the debtor's insolvency, its threat or overindebtedness.

It is determined that bankruptcy legal relations arise, change and terminate due to economic relations. Bankruptcy relations are an "alloy" not only of material and procedural legal relations, but also of economic relations.

The article emphasizes that in bankruptcy relations, legal relations and economic relations interact with each other, intertwine and cause mutual emergence. Comparing bankruptcy relations with a car, the legal relations of bankruptcy can be called its hull, and economic relations - the engine.

Contrary to the prevailing opinion in the Ukrainian scientific community, it is argued that the global scientific community sees bankruptcy more as an economic than a legal phenomenon. As a result, the policy of journals indexed in Scopus favors the publication of articles where bankruptcy dominates as an economic phenomenon.

It is proved that the scientific direction of bankruptcy should not be separated into two independent sciences. The science of bankruptcy is a special, indivisible scientific construction of two related sciences: law and economics, and therefore should be developed and studied comprehensively as a single whole.

The author formulated a definition of the science of bankruptcy as a comprehensive legal and economic science that studies the substantive, legal and procedural aspects, as well as economic means and methods of the maximum possible repayment of creditors' claims by an insolvent debtor.

Based on the results of the study, it is proposed to change the passports of specialties regarding bankruptcy and establish a new scientific complex specialty – Bankruptcy: Insolvency, Restructuring, Sanation, Liquidation.

Key words: *bankruptcy, law, economics, science, relations, debtor, court, arbitral manager, state bankruptcy authority.*

Постановка проблеми. В Україні банкрутство сприймається як правовий механізм, що складається із процедур, які застосовуються до боржника з метою його майнової діагностики та подальшого фінансового оздоровлення або ліквідації.

Водночас такий правовий механізм безспірно має економічну складову. Уся робота арбітражного керуючого, представницьких органів кредиторів та суду базується на економічних показниках боржника. Це насамперед стосується майнового, фінансового та господарського стану, завдяки якому вирішується подальша доля боржника. Численна кількість категорій чи термінів, які застосовуються у процедурі банкрутства, мають економічний характер. Як приклад можна навести такі терміни, зазначені у ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КзПБ) [12]: «загроза неплатоспроможності»; «найкращі інтереси кредиторів»; «неплатоспроможність»; «нове фінансування»; «превентивна реструктуризація: проміжне фінансування» тощо.

Низка категорій містяться в інших нормах КзПБ, зокрема «реструктуризація підприємства» (п. 3 ст. 51 КзПБ).

Процесуальні фігури банкрутства хоча й діють у межах правового поля, однак їхня робота безпосередньо пов'язана з економічними відносинами. Так, державний орган з питань банкрутства відповідно до п. 1 ст. 3 КзПБ: сприяє створенню організаційних, економічних, інших умов, необхідних для реалізації процедур банкрутства; встановлює порядок проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання боржників; визначає та затверджує примірну форму плану санації, реструктуризації тощо.

З огляду на зазначене виникає проблема щодо розуміння цього феномену, а саме: до якої галузі науки його можна віднести – економіки чи права?

Огляд літератури. Проблематику банкрутства досліджують багато авторів як економічного, так і юридичного фаху, зокрема це: Бірюков О. М., Борейко О. М., Гурин М. О., Данілов А. І., Мінчинська І. М., Поляков Б. М., Радзивілюк В. В.

Однак наразі відсутнє будь-яке дослідження самої сутності науки банкрутства та її належності до певної галузі науки. Все це викликає необхідність проведення дослідження в зазначеному напрямі.

Метою статті є виявлення сутності науки банкрутства, встановлення її галузевої належності, формулювання поняття та пропозицій щодо подальшого ефективного розвитку науки банкрутства.

Виклад основного матеріалу. Зв'язок юридичних та економічних відносин у процедурі банкрутства можна чітко простежити в діяльності арбітражного керуючого.

Арбітражним керуючим, який по суті є помічником судді у справі про банкрутство, може стати громадянин України, не тільки той, який має вищу юридичну освіту, а й вищу економічну (ч. 1 ст. 11 КзПБ). Аналогічно помічником арбітражного керуючого може бути особа без юридичної освіти за наявності економічної (ч. 2 ст. 14 КзПБ).

Ураховуючи наведене, друга за значимістю процесуальна фігура у процедурі банкрутства може взагалі не бути юристом за умови наявності економічного фаху.

При цьому до обов'язків арбітражного керуючого належить вирішення певних економічних завдань, зокрема аналіз фінансово-господарського стану, інвестиційної та іншої діяльності боржника і становища на ринках боржника (пп. 3 п. 2 ст. 12 КзПБ).

У процедурі розпорядження майном арбітражний керуючий: за ухвалою суду проводить інвентаризацію майна боржника (п. 8 ст. 39 КзПБ); розробляє план санації (п. 3 ст. 44 КзПБ) тощо.

План санації за своєю суттю є більше економічним, аніж юридичним документом, у якому передбачаються спеціальні заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства-боржника. Такими заходами економічного характеру відповідно до ч. 2 ст. 51 КзПБ можуть бути: реструктуризація підприємства; перепрофілювання виробництва; закриття нерентабельних виробництв; ліквідація дебіторської заборгованості; реструктуризація активів; відчуження майна та погашення вимог кредиторів шляхом заміщення активів тощо.

У процедурі санації арбітражний керуючий, зокрема, забезпечує ведення боржником бухгалтерського обліку і статистичного звіту та фінансової звітності (ч. 6 ст. 50 КзПБ).

Після закінчення процедури санації арбітражний керуючий готує письмовий звіт, який майже повністю є економічним документом. У цьому звіті, зокрема, зазначаються: відомості про виконання плану санації; баланс боржника на останню звітну дату; розрахунок прибутків і збитків боржника; відомості про дебіторську та кредиторську заборгованість боржника тощо (ч. 2 ст. 57 КзПБ).

У процедурі ліквідації арбітражний керуючий, зокрема: проводить інвентаризацію та визначає початкову вартість майна банкрута; аналізує фінансовий стан банкрута; формує ліквідаційну масу (ч. 1 ст. 61 КзПБ) тощо.

Що стосується господарського суду, то він ще до відкриття справи про банкрутство, на етапі превентивної реструктуризації, розглядає документи, які мають економічний характер.

Такими документами, зокрема, є план превентивної реструктуризації та річна фінансова звітність боржника (п.п. 4, 5 ч. 4 ст. 33-4; ст. 33-5; ст. 33-21 КзПБ).

У плані превентивної реструктуризації міститься інформація, зокрема, про: фінансовий стан боржника, причини неплатоспроможності чи її загрози; заходи превентивної реструктуризації, порядок та строки їх виконання; обґрунтування необхідності залучення нового фінансування; прогноз діяльності боржника та грошових потоків; обґрунтування перспективи виконання та відповідності критерію найкращих інтересів кредиторів тощо (ч. 1 ст. 33-15 КзПБ).

Під час відкриття провадження у справі про банкрутство суд розглядає стосовно боржника документи, які підтверджують його неплатоспроможність або її загрозу; можливість боржника виконати майнові чи грошові зобов'язання (ч. 1-3 ст. 39 КзПБ). До таких документів боржника, які мають економічний характер, належать: докази неплатоспроможності чи її загрози; бухгалтерський баланс; перелік та балансова вартість майна боржника тощо (ч. 4 ст. 34 КзПБ).

При продовженні строку дії мораторію на задоволення вимог кредиторів суд вивчає документи економічного характеру, щоб з'ясувати значення майна, яке є предметом забезпечення, для виконання плану санації (ч. 8 ст. 41 КзПБ).

Під час розгляду заяви про визнання правочину недійсним суд повинен надати оцінку, зокрема, факту: взяття боржником на себе зобов'язання, внаслідок чого він став неплатоспроможним або виконання його грошових зобов'язань перед іншими кредиторами стало неможливим; відчуження боржником майна за цінами, відповідно, нижчими або вищими від ринкових, за умови що в момент прийняття зобов'язання або внаслідок його виконання майна боржника було (стало) недостатньо для задоволення вимог кредиторів тощо (ч. 1 ст. 42 КзПБ).

У попередньому засіданні суд розглядає грошові вимоги кредиторів, які ґрунтуються на даних бухгалтерської звітності.

Якщо дані бухгалтерської звітності ці вимоги не підтверджують, то це є підставою для відхилення таких вимог або заявлення арбітражним керуючим чи іншим кредитором позову про визнання недійсним відповідного договору, за яким ці вимоги виникли.

За результатами судового засідання арбітражний керуючий формує реєстр вимог кредиторів (ч. 1 ст. 47 КзПБ). Реєстр за своєю суттю є пасивом боржника.

Надалі, у підсумковому засіданні у процедурі розпорядження майном, суд керується не тільки клопотанням зборів кредиторів. Для того, щоб мати повну картину майнового та

фінансового стану боржника, суд досліджує матеріали інвентаризації, дані бухгалтерського балансу, реєстр вимог кредиторів, план санації (за наявності). І тільки після цього встановлює наявність або відсутність ознак банкрутства, вирішуючи тим самим подальшу долю боржника (ч.ч. 3, 4 ст. 49 КзПБ).

Необхідно зазначити, що під час введення процедури санації та затвердження плану санації суд дає оцінку не тільки порядку схвалення цього плану. На суд покладається обов'язок відмовити у затвердженні плану санації, якщо він не відповідає вимогам законодавства (ч. 8 ст. 52 КзПБ). Деякі вказівки для цього мають суто економічну основу. Наприклад, вимоги кредиторів, які проголосували проти плану санації, будуть краще задоволені під час процедури ліквідації, ніж під час процедури санації.

Але для цього кредитори, які не підтримали план санації, повинні довести цей факт у суді, цілком природно використовуючи як доказ економічний аналіз майнового та фінансового стану боржника.

Коли закінчується процедура санації, суд затверджує звіт керуючого санацією, у засіданні дається оцінка економічним документам, які підготував арбітражний керуючий та розглянули збори кредиторів на предмет реалізації плану санації (ч.ч. 2, 7–10 ст. 57 КзПБ).

У процедурі ліквідації можлива трансформація в санацію при існуванні для цього волі зборів кредиторів та ліквідатора за умови наявності схваленого кредиторами плану санації (ч. 2 ст. 58 КзПБ).

У цій ситуації суд оцінює перспективу необхідності переходу до санації, аналізуючи план санації.

Зрештою, після закінчення процедури ліквідації суд розглядає звіт арбітражного керуючого та ліквідаційний баланс. При цьому до звіту додаються низка документів економічного характеру, які свідчать про повноту дій ліквідатора з реалізації майна боржника та погашення вимог кредиторів відповідно до реєстру (ч. 1 ст. 65 КзПБ).

Аналізуючи ці документи, суд може, зокрема, закрити провадження у справі та ліквідувати юридичну особу – боржника або призначити нового ліквідатора у випадку його неефективної діяльності (ч.ч. 2, 4 ст. 65 КзПБ).

У відносинах банкрутства держава здійснює нагляд та контроль за учасниками цих відносин. Для реалізації зазначеної функції діють два державних органи. Перший, можна сказати ключовий, орган – це господарський суд. Він розглядає справу про банкрутство та здійснює правосуддя. Необхідно відмітити, що одразу з появою процедури банкрутства в Україні держава віддала її до компетенції арбітражних (господарських) судів, оскільки боржниками були лише суб'єкти підприємницької діяльності (ст.ст. 2, 4 Закону України про банкрутство в редакції від 14 травня 1992 року [9]). Зі зміною суб'єкта банкрутства та появою споживчого банкрутства відповідно до КзПБ компетенція господарських судів не змінилася. Чого не скажеш про державний орган із питань банкрутства, який є другим державним органом у відносинах банкрутства.

Він з'явився згідно з Указом Президента України від 13 травня 1998 року № 465/98 [23], за яким Агентству з питань банкрутства надали повноваження учасника арбітражного процесу стосовно боржників – державних підприємств.

Згодом відповідно до Указу Президента України від 23 жовтня 2000 року № 1159/2000 [24] на Міністерство економіки України було покладено повноваження державного органу з питань банкрутства відповідно до чинного в той час Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [10].

Із цього можна дійти висновку, що покладення розгляду справ про банкрутство на суд, який розглядає спори в господарській сфері, а організаційних питань щодо процедур банкрутства – на Міністерство економіки України як державний орган із питань банкрутства, свідчить про те, що процедура банкрутства в цей період набула економічно-юридичного характеру.

Зокрема, Борейко О. М. у 2012 році зазначала про необхідність розуміння банкрутства як цілісної економіко-юридичної категорії [4, с. 4].

Однак функції державного органу з питань банкрутства, які продовжують діяти і сьогодні, за Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 395/2011 були передані Міністерству юстиції України [25].

Ураховуючи ці зміни, можливо констатувати, що законодавець дещо змінив вектор процедури банкрутства, вважаючи її вже юридично-економічною.

При цьому на законотворчому рівні відповідно до п. 6 Додатку до Постанови Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-IX [8] банкрутство вважається предметом відання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку, до якого, до речі, окремо від законодавства банкрутство належить також господарське законодавство.

Тепер перейдемо до теоретичного боку проблеми.

Правовідносини банкрутства виникають унаслідок відкриття справи про банкрутство [19]. Але «підґрунтям» цих відносин є економічні відносини. Унаслідок вивчення економічних показників робиться висновок про наявність у боржника неплатоспроможності, її загрози або неоплатності.

Наприклад, якщо в боржника наявна неплатоспроможність, то суд відкриває провадження у справі про банкрутство, а якщо надалі він відновить свою платоспроможність та сплатить борги кредиторам, то суд закриє провадження. Неоплатність як економічний показник в основному використовується під час вирішення питання щодо визнання боржника банкрутом.

До прикладу, в Німеччині судова практика встановила необхідність вираховувати дефіцит ліквідності в певному часовому проміжку для встановлення неплатоспроможності боржника [27; 28].

Ці терміни, маючи економічну складову, свідчать про фінансовий, майновий стан боржника та його потенційну можливість погасити грошові вимоги кредиторів. На підставі таких показників відкривається, рухається та закривається справа про банкрутство. Для того, щоб відновити платоспроможність боржника, теж потрібно застосовувати економічні відносини, інакше план санації так і залишиться програмним документом.

Зрештою, ліквідаційна процедура. Тут теж діяльність ліквідатора не може обійтись без економічних відносин, оскільки необхідно виявити, оцінити та реалізувати майно з мінімальними витратами та максимально можливо погасити вимоги кредиторів.

Характерним є також виведення Поляковим Б. М. та Радзивілюк В. В. принципу економічності як одного із принципів інституту неплатоспроможності фізичних осіб [17, с. 15].

За рахунок економічних відносин виникають, змінюються та припиняються і правовідносини банкрутства. Відносини банкрутства – це «сплав» не лише матеріальних і процесуальних правовідносин, а й економічних.

Як співвідносяться у відносинах банкрутства правовідносини та економічні відносини?

Вони взаємодіють, переплітаються та обумовлюють взаємне виникнення. Словом, якщо дозволити собі метафоричне порівняння відносин банкрутства з автомобілем, то правовідносини банкрутства можна назвати його корпусом, а економічні відносини – двигуном.

Отже, виникає закономірне питання: як наука класифікує банкрутство? Як правовий чи економічний феномен?

Відповідно до Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 8 жовтня 2008 року № 45-06/7 [21], з 2008 року поняття неплатоспроможності та банкрутства належать до спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. При цьому дані поняття не належать до спеціальності 12.00.03, під яку підпадають: цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Як не дивно, але наразі існують дисертації стосовно банкрутства (транскордонного банкрутства), які захищені після 2008 року за спеціальністю 12.00.03 [3, 4, 22]. До того ж за цією спеціальністю в 1999 році захищена і кандидатська дисертація [2].

Тобто зазначене дає змогу дійти висновку, що наявна в Постанові Президії Вищої атестаційної комісії України від 8 жовтня 2008 року № 45-06/7 диференціація не відповідала

дійсності вже на момент створення і закономірно ігнорувалася подальшими науковими дослідженнями, які, серед іншого, автори яких керувалися реаліями розвитку науки про банкрутство. До того ж із цього часу мали місце суттєві зміни до законодавства про банкрутство, і воно вже зараз має комплексний міжгалузевий правовий характер.

Зокрема, 18 січня 2013 року було введено в дію нову редакцію Закону про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [11], у якій у процедурі банкрутства з'явилися, зокрема, транскордонне банкрутство та майнові спори стосовно боржника, за винятком спорів за участю податкової служби. При цьому транскордонне банкрутство має певну дотичність і до міжнародного приватного права, яке, як зазначалось, належить до паспорта спеціальності «Цивільне право». Що стосується майнових спорів стосовно боржника у справі про банкрутство, то такі категорії спорів взагалі належать до різних галузей законодавства та розглядалися судами різних юрисдикцій.

21 жовтня 2019 році набрав чинності КзПБ, у якому поряд із комерційним банкрутством з'являється споживче. При цьому споживче банкрутство хоча й розглядається господарськими судами, але за своє суттю наділене такими відносинами, які вже є предметом цивільного, а не господарського права.

Все це говорить про те, що процедура банкрутства вже зараз має комплексний міжгалузевий правовий характер, що потребує відповідного наукового корегування.

Що стосується економічних відносин банкрутства, то виникає ще складніша ситуація. Відповідно до Постанови Президії Вищої атестаційної комісії України від 18 січня 2007 року № 42-06/1 [20] банкрутство та ліквідація належать до спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами.

Ураховуючи зазначене, економічні відносини банкрутства, на жаль, досліджуються не комплексно, а окремо від правових, що, звісно, не може «грати» на користь науці. Унаслідок цього наука банкрутства розвивається не єдиним предметом дослідження, а різними.

Зокрема, відповідно до даних із наукових джерел тільки з 2020 року до 2024 року за тематикою банкрутства було захищено щонайменше 6 дисертацій кандидатів наук та докторів філософії з права [5; 6; 7; 13; 14; 18] та 3 з економічних спеціальностей [1; 15; 26].

При цьому дуже показовим також є дослідження Пашинської І. І., яка у 2012 році проаналізувала кількість авторефератів в Україні за тематикою банкрутства і дійшла висновку, що співвідношення між економічними та юридичними спеціальностями – 35 % і 65 % відповідно [16, с. 188]. Тобто це дає змогу дійти висновку, що наразі співвідношення між галузевими дослідженнями банкрутства в юридичній та економічній науці залишаються сталими.

Такі цифри також дають підстави стверджувати про перевагу в Україні юридичного трактування банкрутства над економічним.

Що стосується публікацій стосовно банкрутства у виданнях, які індексуються у Scopus, то привертає увагу таке. У 2024 році науковці Ms. Nabhjeet Kaur та Dr. Saima Rizvi дослідили 1909 наукових публікацій із тематики банкрутства у виданнях, індексованих у Scopus, за період 1969–2023 років. Зазначені автори сформулювали за цим періодом список із 10 найбільш релевантних видань з найбільшою кількістю статей за тематикою банкрутства. Зокрема, у них було опубліковано 233 статті, з яких тільки 43 вийшли у спеціалізованому, економічно-юридичному виданні *International Insolvency Review*, тоді як інші були опубліковані у винятково економічних журналах. Так само характерно, що зазначений спеціалізований журнал не є найпопулярнішим, за даними цих дослідників, адже найбільше статей в одному виданні (а саме 50) було опубліковано в *Journal of Banking and Finance*, який є винятково економічним [29].

Наведені статистичні дані свідчать про те, що світова наукова спільнота на відміну від вітчизняної бачить банкрутство скоріше як економічний, ніж правовий феномен. І, як наслідок, політика журналів, які індексуються у Scopus, надає перевагу публікаціям статей, у яких банкрутство домінує як економічний феномен, що, звісно, вбачається логічним, адже, якщо взяти до прикладу конституційне або ж міжнародне право, то дійсно, у цьому випадку банкрутство буде значно більш наближене до економічної науки, ніж до згаданих юридичних.

З огляду на це можна сміливо зауважити про повноцінний дуалістичний характер банкрутства, яке являє собою дихотомію двох споріднених наук: права та економіки.

Отже, науковий напрям банкрутства не має бути розмежований на дві самостійні науки. Навпаки, наука банкрутства є особливою, неподільною науковою конструкцією, яка складається із двох зазначених складових, тому повинна розвиватися та досліджуватися комплексно як єдине ціле.

Можливо навести таке визначення науки банкрутства: це комплексна юридично-економічна наука, яка досліджує матеріально-правові та процедурні аспекти, а також економічні засоби та методи максимально можливого погашення неплатоспроможним боржником вимог кредиторів.

Для подальшого ефективного розвитку науки банкрутства необхідно змінити паспорти спеціальностей 12.00.04 та 08.00.04 щодо банкрутства і встановити нову наукову комплексну спеціальність – «Банкрутство: неплатоспроможність, реструктуризація, санація, ліквідація». Для юристів та економістів. Це дасть змогу здобувачам учених ступенів за цією спеціальністю публікувати статті як в юридичних, так і в економічних вітчизняних фахових журналах та виданнях, індексованих у Scopus.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було сформульовано такі висновки.

1. Визначено, що зв'язок юридичних та економічних відносин у процедурі банкрутства чітко простежується в діяльності арбітражного керуючого. Це стосується вимог до його посади, прав та обов'язків тощо.

2. Звернено увагу, що господарський суд ще до відкриття справи про банкрутство, на етапі превентивної реструктуризації, розглядає документи, які мають економічний характер. Під час відкриття провадження у справі про банкрутство суд розглядає стосовно боржника документи, які підтверджують його неплатоспроможність або її загрозу. У попередньому засіданні суд розглядає грошові вимоги кредиторів, які ґрунтуються на даних бухгалтерської звітності. У підсумковому засіданні у процедурі розпорядження майном суд, щоб мати повну картину майнового та фінансового стану боржника, досліджує матеріали інвентаризації, дані бухгалтерського балансу, реєстр вимог кредиторів, план санації (за наявності). І тільки після цього встановлює наявність або відсутність ознак банкрутства, вирішуючи тим самим подальшу долю боржника.

3. Аргументовано, що правовідносини банкрутства виникають унаслідок відкриття справи про банкрутство. Але «підґрунтям» цих відносин є економічні відносини. Унаслідок вивчення економічних показників робиться висновок про наявність у боржника неплатоспроможності, її загрози або неоплатності.

4. Визначено, що за рахунок економічних відносин виникають, змінюються та припиняються правовідносини банкрутства. Відносини банкрутства – це «сплав» не лише матеріальних і процесуальних правовідносин, а й економічних.

5. Охарактеризовано, що у відносинах банкрутства правовідносини та економічні відносини взаємодіють, переплітаються та обумовлюють взаємне виникнення. Якщо навести метафоричне порівняння відносин банкрутства з автомобілем, то правовідносини банкрутства можна назвати його корпусом, а економічні відносини – двигуном.

6. Доведено, що процедура банкрутства вже зараз має комплексний міжгалузевий правовий характер, що потребує відповідного наукового корегування.

7. Установлено, що економічні відносини банкрутства досліджуються не комплексно, а окремо від правових. Унаслідок цього наука банкрутства розвивається не єдиним предметом дослідження, а різними.

8. Аргументовано, що світова наукова спільнота на відміну від вітчизняної бачить банкрутство скоріше як економічний, ніж правовий феномен. І, як наслідок, політика журналів, які індексуються у Scopus, надає перевагу публікаціям статей, у яких банкрутство домінує як економічний феномен.

9. Доведено, що науковий напрям банкрутства не має бути розмежований на дві самостійні науки. Наука банкрутства є особливою, неподільною науковою конструкцією,

яка складається із двох споріднених наук: права та економіки, тому повинна розвиватися та досліджуватися комплексно як єдине ціле.

10. Сформульовано визначення науки банкрутства як комплексної юридично-економічної науки, яка досліджує матеріально-правові та процедурні аспекти, а також економічні засоби та методи максимально можливого погашення неплатоспроможним боржником вимог кредиторів.

11. Запропоновано змінити паспорти спеціальностей щодо банкрутства та встановити нову наукову комплексну спеціальність – «Банкрутство: неплатоспроможність, реструктуризація, санація, ліквідація».

Список використаних джерел:

1. Бачкір І. Г. Удосконалення механізму діагностики банкрутства підприємств машинобудування на засадах адаптивного управління : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2021. 333 с. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/!Дисер_Бачкір.pdf (дата звернення: 21.03.2025).

2. Бірюков О. М. Порівняльно-правовий аналіз інституту неспроможності у законодавстві України та деяких іноземних країн : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 1999. 171 с.

3. Бірюков О. М. Транскордонне банкрутство і міжнародне приватне право країн : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2010. 474 с.

4. Борейко О. М. Неспроможність та банкрутство у цивільному праві України (основні положення та правова природа). Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2012. 19 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/466dbc4d-96d5-4d01-a5d6-cb64a4eb5725/content> (дата звернення: 25.03.2025).

5. Гурин М. О. Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Кропивницький, 2022. 208 с.

6. Гушилик А. Б. Правовий статус боржника у справі про банкрутство : дис. ... докт. філософії. URL: <https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/dysertacziya-gushylik.pdf> (дата звернення: 23.03.2025).

7. Данілов А. І. Правове регулювання діяльності арбітражного керуючого в Україні : дис. ... докт. філософії. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b037fbbb-c4d2-42ea-8cdf-0cc51e861f2b/content> (дата звернення: 21.03.2025).

8. Додаток до Постанови Верховної Ради України від 29 серпня 2019 року № 19-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-ix#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

9. Про банкрутство : Закон України в редакції від 14 травня 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19920514#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

10. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України в редакції 1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed19990630#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

11. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України в редакції 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12/ed20130118#Text> (дата звернення: 23.03.2025).

12. Кодекс України з процедур банкрутства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 21.03.2025).

13. Лазаренко В. В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства окремих суб'єктів господарської діяльності : дис. ... докт. філософії. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/Лазаренко/diss%20Лазаренко.pdf> (дата звернення: 23.03.2025).

14. Левшина Я. О. Відповідальність у процедурі банкрутства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Кривий Ріг, 2020. 20 с.

15. Минчинська І. В. Запобігання банкрутству підприємств в системі державного антикризового регулювання : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Ірпінь, 2021.

- 23 с. URL: http://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/DAK/0421U103157.pdf (дата звернення: 21.03.2025).
16. Пашинська І. І. Банкрутство: економіко-правовий зміст категорії. *Вісник ЖДТУ*. 2012. № 4 (62). С. 188–194.
17. Поляков Б. М., Радзивілюк В. В. Принципи інституту неплатоспроможності фізичних осіб. *Право України*. 2022. № 7. С. 11–22.
18. Поляков Р. Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження : дис. ... докт. філософії. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/PhD/2022/polyakov_dis.pdf (дата звернення: 22.03.2025).
19. Поляков Р. Б. Сутність відносин банкрутства (неплатоспроможності). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 63–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/39221471>
20. Постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 18 січня 2007 р. № 42-06/1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v06_1330-07#Text (дата звернення: 22.03.2025).
21. Постанова Президії Вищої атестаційної комісії України від 8 жовтня 2008 р. № 45-06/7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v45_6330-08#Text (дата звернення: 24.03.2025).
22. Стахєєва-Боговик О. О. Транскордонна неспроможність: правова категорія «центр основних інтересів боржника» : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 189 с.
23. Про покладення на Агентство з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій додаткових повноважень : Указ Президента України від 13 травня 1998 р. № 465/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465/98/ed20001023#Text> (дата звернення: 24.03.2025).
24. Про Міністерство економіки України : Указ Президента України від 23 жовтня 2000 р. № 1159/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159/2000/ed20001023#Text> (дата звернення: 24.03.2025).
25. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 395/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/395/2011/ed20110406#Text> (дата звернення: 24.03.2025).
26. Шаранов Р. С. Формування механізму антикризового управління підприємства : дис. ... докт. філософії. URL: https://uacademic.info/download/file/0823U101152/Дисертація%20PhD_Шаранов_Р_С_2023.pdf (дата звернення: 23.03.2025).
27. Der Bundesgerichtshof. Urteil des II. Zivilsenats vom 28.06.2022 – II ZR 112/21 –. URL: <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=130746&pos=0&anz=1> (дата звернення: 23.03.2025).
28. Lücke M.-Ph. BGH zur Bestimmung des Zeitpunktes der Zahlungsunfähigkeit: Neue Methode schafft Fluch und Segen zugleich. URL: <https://www.osborneclarke.com/de/insights/bgh-zur-bestimmung-des-zeitpunktes-der-zahlungsunfaehigkeit-neue-methode-schafft-fluch-und> (дата звернення: 21.03.2025).
29. Ms. Nabhjeet Kaur and Dr. Saima Rizvi. (2024). Trends And Patterns In Bankruptcy Prediction: A Scopus-Based Bibliometric Review. *Educational Administration: Theory and Practice*, 30(5). 520–533. URL: <https://kuey.net/index.php/kuey/article/view/2877/1817> (дата звернення: 23.03.2025).

